

ЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ ДЛЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*С. О. Острианин, Ph. D (Економ.), доцент, НТУ «Дніпровська політехніка»,
ostrianyn.s.o@ntu.one, <https://orcid.org/0000-0001-9012-9913>,*

*Л. С. Безугла, д. е. н., професор, НТУ «Дніпровська політехніка»,
bezuhla.l.s@ntu.one, <https://orcid.org/0000-0002-6520-4325>,*

*М. В. Белобородова, к. е. н., доцент, НТУ «Дніпровська політехніка»,
bieloborodova.M.V@ntu.one, <https://orcid.org/0000-0001-8329-7679>,*

*В. В. Кулівар, Ph. D (Економ.), доцент, НТУ «Дніпровська політехніка»,
kulivar.v.v@ntu.one, <https://orcid.org/0000-0002-7817-9878>*

Методологія дослідження. Під час дослідження використано потребо-орієнтований підхід для оцінки потреб ветеранів та визначення шляхів, якими інклюзивний туризм може задовольнити ці потреби. Аналіз моделей соціального підприємництва за допомогою методу аналогії дозволив адаптувати успішні підходи з інших галузей до розвитку інклюзивного туризму. Застосовано мережевий аналіз для оцінки зовнішнього середовища та взаємозв'язків між стейкхолдерами, а також аналіз ресурсів (Resource-Based View, RBV) для оцінки внутрішніх ресурсів галузі. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду допоміг визначити найкращі практики, що можуть бути адаптовані до українських умов.

Результати. Виявлено, що інклюзивний туризм є ефективним інструментом реабілітації та реінтеграції ветеранів, забезпечуючи їх соціально-економічну адаптацію в повоєнний період. Аналіз потреб ветеранів показав, що основні з них (доступ до медичної та психологічної підтримки, професійної реабілітації та соціальної інтеграції) можуть бути частково задоволені завдяки розвитку інклюзивного туризму. Адаптація моделей соціального підприємництва до умов інклюзивного туризму дозволила визначити ефективні механізми його фінансування, Мережевий аналіз виявив, що успішна реалізація цих механізмів потребує тісної співпраці між державними органами, приватним сектором та неурядовими організаціями.

Новизна. Встановлено, що розвиток інклюзивного туризму в Україні, який зорієнтований на реабілітацію та реінтеграцію ветеранів, може бути значно посилений через використання моделей соціального підприємництва, що раніше не застосовувалися в цьому контексті. Виявлено, що адаптація цих моделей, зокрема впровадження соціальних облігацій та податкових пільг, може забезпечити стійкий фінансовий розвиток інклюзивного туризму і на цій основі задовольнити специфічні потреби ветеранів.

Практична значущість. Запропоновано рекомендації для економічної політики, спрямованої на розвиток інклюзивного туризму в Україні з особливим акцентом на реабілітацію та реінтеграцію ветеранів. Впровадження моделей соціального підприємництва, зокрема через соціальні облігації та податкові пільги, надає можливість створення стійких економічних умов для розвитку цього сектору. Це сприятиме не лише задоволенню потреб ветеранів, але й активізації участі приватного сектору та громадянського суспільства в економічному розвитку країни.

Ключові слова: інклюзивний туризм, соціальне підприємництво, реабілітація ветеранів, соціальні облігації, податкові пільги, реінтеграція ветеранів, економічний розвиток України.

Постановка проблеми. Згідно з офіційними заявами, після завершення війни в Україні очікується зростання чисельності ветеранів, включно з членами родин, до 5–6 млн. осіб. Зазначається, що близько 70% з них мали офіційне працевлаштування до мобілізації і близько половини матиме потребу в працевлаштуванні після демобілізації. Системне сприяння працевлаштуванню є елементом більш широкої задачі з повоєнної реабілітації та соціальної реінтеграції ветеранів. В умовах обмеженої фінансової спроможності повоєнної економіки актуальною є проблема пошуку доступних підходів і політик до економічного сприяння реабілітації, реінтеграції і працевлаштуванню, зокрема створення умов для залучення іноземних інвестицій і сприяння поширенню сучасних бізнес-моделей реалізації відповідних проєктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах вітчизняних авторів, які досліджують питання реабілітації і реінтеграції ветеранів, наголошується на важливості ролі спільноти в цьому процесі та надання соціальної підтримки, сприяння розбудові зв'язків всередині спільноти між її різними групами. Визначається наявність реінтеграційного потенціалу, потенціалу залучення місцевого бізнесу в процесі реінтеграції, перспективах інклюзивного туризму. Одним зі способів реінтеграції визначається підтримка у працевлаштуванні. Вказується і на наявність бар'єрів, що перешкоджають реінтеграції, або ускладнюють її.

А. Демерс на основі результатів дослідження ветеранів війн в Іраку та Афганістані зазначає на труднощах реадаптації до цивільної культури, згадує про кризу ідентичності як причину; рекомендації включають соціальну підтримку і створення перехідних груп, навчальних програм для медичних, соціальних працівників та освітніх радників [1].

Г. Слосанська аналізує вітчизняний та зарубіжний досвід впровадження соціальної підтримки ветеранів. Наголошується на проблемі невизначеності і дублювання відповідальності за процеси реінтеграції між різними відомствами, що знижує ефективність та призводить до виникнення конфліктних ситуацій, в якості альтернативи

пропонується створення єдиної установи з питань підтримки.

Враховуючи зазначені раніше очікувані цифри чисельності ветеранів та їх сімей, що потребуватимуть соціально-економічної підтримки, важливими є пошук і формулювання таких заходів та політик, що сприятимуть формуванню системних рішень і враховуватимуть інтереси всіх груп повоєнного суспільства, зокрема способів економічного стимулювання та підтримки розвитку цих процесів. Зокрема, пропонується формування ролі кейс-менеджера, до функцій якого б відносилося визначення надавачів соціальних послуг, налагодження міжгалузевої взаємодії для здійснення ефективної соціальної підтримки, тощо [2].

Результати проведеного Т. Захаріною анкетування ветеранів вказують, що найбільш затребуваними видами підтримки є соціально-економічна підтримка від держави чи недержавних організацій, правової підтримки – 97,37%. Натомість, питання професійно-трудової реабілітації чи перекваліфікації актуальними є для 56,2% і неактуальними для 43,8% респондентів відповідно [3].

Великий доробок на тему реінтеграції ветеранів належить А. Вербицькій. В якості інструменту реінтеграції вона пропонує модель співпраці традиційного бізнесу та соціальних підприємств та узгодження бізнес-цілей з соціальними потребами. Передбачається, що за такої моделі соціальні підприємства отримують ресурси, а бізнес – підвищення своєї корпоративної соціальної відповідальності. Жителі місцевої громади, зокрема ветерани беруть участь в цьому партнерстві як джерело низових соціально затребуваних ініціатив – один зі стейкхолдерів [4]. Пропонується також здійснювати підтримку підприємців-ветеранів, зокрема: програми допомоги підготовки бізнес-планів та виявлення соціального впливу, податкові пільги або знижки, більший доступ до державних закупівель, центри соціального підприємництва [5].

Н. Білоусова вказує на перспективи інклюзивного та соціального туризму як інструментів реабілітації та реінтеграції. Зокрема, вказується на недостатній розвиток цієї ринкової ніші та зростання попиту вна-

слідок збільшення числа ветеранів. Вказується на потребі сприяння появи інклюзивних туристичних центрів, що концентруватимуть рекреаційні та туристичні ресурси, діяльність реабілітаційних установ та обслуговуючої інфраструктури, зокрема соціальної та транспортної [6].

Н. Веворські досліджує різні модифікації моделі індивідуального працевлаштування та працевлаштування з підтримкою як підходу до реінтеграції [7].

Онлайн-звіт про потреби ветеранів, підготовлений в 2023 році, вказує, що 63,6% опитаних ветеранів хотіли би зайнятися підприємництвом і ще 6,2 – вже мають власну справу [8].

В поєднанні, зазначені пропозиції формують перспективи до розгляду сектору інклюзивного туризму як механізму підтримки реабілітації і реінтеграції ветеранів, отже є актуальним дослідження економічних механізмів стимулювання та сприяння розвитку цього сектору.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є формування рекомендацій щодо економічних шляхів стимулювання розвитку інклюзивного туризму, спрямованого на реабілітацію та реінтеграцію ветеранів у поствоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. У статті розглянуто сучасний стан інклюзивного туризму для ветеранів, зокрема, визначені потреби ветеранів під час їхньої реабілітації та реінтеграції в поствоєнний період. Окремо проведено аналіз успішних програм з реабілітації та реінтеграції, з акцентом на методи, які виявилися найбільш ефективними та відповідають або не відповідають потребам ветеранів. Це дозволить оцінити існуючі виклики та визначити приховані або неусвідомлені потреби, що можуть виникати в процесі реалізації таких програм. Далі розглянуто економічні стратегії розвитку інклюзивного туризму, включаючи бізнес-моделі соціального підприємництва, механізми фінансової підтримки, інвестиційні можливості та конкретні рекомендації щодо стимулювання цього сектора для успішної реабілітації та реінтеграції ветеранів. Проведено аналіз перспектив розвитку інклюзивного туризму для ветеранів, з урахуванням міжнародного досві-

ду, який може бути адаптований до умов України.

Визначається цілий ряд потреб, котрі мають ветерани в повоєнний час при поверненні до цивільного життя, зокрема: в соціальній реабілітації – середовищі, в якому можлива ефективна взаємодія зі спільнотою; полегшенні працевлаштування, зокрема для осіб з особливими потребами; соціальній безпеці – доступі до забезпечення щоденних потреб та покриття медичних витрат; доступі до освіти; культурній та спортивній участі. Задля забезпечення сприятливого середовища для соціальної реінтеграції важливою є інформаційно-просвітницька робота з цивільним населенням задля підвищення їх розуміння потреб та проблем, з якими стикаються ветерани при поверненні до цивільного життя [9]. Також зазначається потреба в самореалізації, зокрема через підприємницьку діяльність, спрощеному доступі до фінансових ресурсів для її провадження, реабілітаційних послугах для вирішення проблем фізичного та психічного здоров'я [10].

Згідно анкетування ветеранів з досвідом участі в АТО/ООС та без а також членів їх сімей, медична реабілітація дуже важлива для ветеранів, з 33,5% до 41,6% вважають її дуже актуальною. Психологічна підтримка: менш нагальна, лише від 10,3% до 18,5% вважають це дуже важливим. Багато хто вважає, що це не потрібно. Соціально-економічна підтримка: головний пріоритет, оскільки 45,3% до 48,5% ветеранів та членів сім'ї вважають це дуже важливим. Юридична підтримка: Важливо для багатьох, оскільки 22,5% до 41,1% вважають це дуже актуальним. Професійна реабілітація: Змішане значення, при цьому 15,4% до 19,3% вважають її дуже актуальною, але багато хто вважає це менш нагальним. Моральна підтримка та культурна інтеграція: Як правило, менш важливі, низькі відсотки вважають їх дуже актуальними [3].

Перешкодами для реінтеграції можуть виступати складнощі з перетворенням військового досвіду на цивільні навички роботи, соціальна ізоляція, стигма психічного здоров'я, навігація складними системами пільг та послуг, різність цивільної культури від військового життя [11].

Розглянемо приклади успішних програм та вдалого світового досвіду соціальної реінтеграції ветеранів.

В США волонтерські організації, такі як Team Rubicon та The Mission Continues спрямовані на ліквідацію наслідків природних катастроф, зокрема ураганів, в США та по всьому світу залучаючи ветеранів як учасників і надаючи їм можливість застосувати навички та досвід набуті в бойових діях в цивільному житті і, таким чином, наділяючи їх відчуттям приналежності і відчуття власної значущості, призначення, реалізації в новій ролі. Учасники та члени їх сімей зазначають, що участь в програмі надала їм відчуття призначення, належності до спільноти та ідентичності. Скрінінг учасників до та після участі в програмі вказує на 50% скорочення проявів депресії [12]. Програма The PaYS в США асистує колишніх військових з працевлаштуванням в бізнесі на посади, для яких навички, набуті під час служби, є актуальними. Діяльність програми спрямована на пошук відповідних можливостей. Magellan Federal – окремий підрозділ прибуткової корпорації охорони здоров'я в США, за кошти фінансування різноманітних оборонних державних відомств надає ряд реабілітаційних та реінтеграційних послуг ветеранам, зокрема послуги відновлювального туризму. Великий відсоток персоналу цього підрозділу – колишні військові, зокрема медики або ж члени їх сімей – що забезпечує високий рівень розуміння потреб ветеранів, що отримують ці послуги [13].

В Україні аналогічні організації перебувають на етапі становлення і розробки відповідних політик і проектів, націлених на заповнення прогалів в даних, розширенні можливостей працевлаштування і спрощення доступу до послуг з підтримки психологічного здоров'я, наприклад IREX, програми міжособистісних тренінгів, сімейного відновлювального туризму, груп підтримки від БО Help Us Help.

На основі розглянутого досвіду можна зробити висновки: що приватний бізнес є більш ефективним надавачем реабілітаційних та реінтеграційних послуг, зокрема інклюзивного туризму; що ветерани мають яскраво виражену потребу в соціально-економічній підтримці, зокрема підтримці

підприємницької діяльності; що результатами у реабілітації і реінтеграції є залучення ветеранів до діяльності, зокрема працевлаштування, що дозволяє використовувати їх навички і досвід, набуті під час служби, а також надають відчуття сенсу і призначення; залучення до надання послуг інших ветеранів, що забезпечує краще розуміння потреб отримувачів реабілітаційних послуг. Сприяння реалізації проектів інклюзивного туризму за моделлю соціального підприємництва може бути рішенням, що відповідатиме всім вищезазначеним потребам, очікуванням та особливостям ветеранів. Ветерани можуть брати участь в таких проектах як отримувачі, так і надавачі послуг.

Розглянемо детальніше основні типи моделей соціального підприємництва та як вони можуть бути використані в сфері інклюзивного туризму. Моделі соціального кооперативу, підприємницької некомерційної діяльності та соціального бізнесу: Ці моделі були емпірично підтверджені та представляють різні підходи до соціального підприємництва. Соціально-кооперативна модель наголошує на колективній власності та демократичному прийнятті рішень. Підприємницька некомерційна модель зосереджена на отриманні доходу для підтримки соціальних місій без розподілу прибутку. Модель соціального бізнесу поєднує отримання прибутку з соціальними цілями, спрямовані на стійкий вплив у різних секторах [14].

Модель каталізатора фокусується на наданні можливості та розширенні можливостей інших організацій чи окремих осіб для створення соціального впливу. Соціальні підприємці, які використовують цю модель, виступають як фасилітатори або активізатори, надаючи ресурси, знання чи платформи, які інші можуть використовувати. Ця модель підкреслює співпрацю та побудову мереж для посилення соціального впливу за межі можливостей однієї організації. У цій моделі соціальні підприємці використовують свої спеціалізовані знання чи досвід для вирішення конкретних соціальних питань. Вони виступають посередниками, з'єднуючи тих, хто потребує експертизи, з тими, хто може її надати, створюючи таким чином

цінність через передачу знань. Ця модель часто передбачає консультації або консультативні послуги, де експертиза соціального підприємця є основним ресурсом, який пропонується [15].

Модель чотириразової спіралі: Ця модель підкреслює співпрацю між чотирма ключовими зацікавленими сторонами: академічними колами, бізнесом, урядом та громадою. Він підкреслює важливість спільного створення та підтримки екосистеми для розширення можливостей громад, особливо людей з обмеженими можливостями. Модель передбачає, що ці зацікавлені сторони працюють разом, щоб створити соціальну цінність та сприяти розширенню економічних можливостей. Розширення можливостей на основі громади: Соціальне підприємництво може розширити можливості громад економічно, залучаючи їх до підприємницької діяльності. Ця модель зосереджена на створенні можливостей для неблагополучних груп, таких як люди з обмеженими можливостями, шляхом інтеграції їх у економічну діяльність та підвищення їхніх навичок. Соціальні підприємства відіграють вирішальну роль у цій моделі, виступаючи мостом між громадою та різними зацікавленими сторонами. Соціальні підприємства – це організації, які переслідують як соціальні, так і економічні цілі з підприємницьким духом. Вони беруть участь у наданні соціальних послуг та інтеграції неблагополучних груп у робочу силу. Ця модель підкреслює роль соціальних підприємств у сприянні системним змінам та створенні соціальної цінності за допомогою бізнес-підходів [16].

Проаналізуємо, як зазначені моделі можуть бути застосовані до організації соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму з залученням ветеранів в якості стейкхолдерів, котрі виступають як надавачами, так і отримувачами послуг.

Соціально-кооперативна модель. Залучення ветеранів як отримувачів послуг: Ветерани можуть стати членами кооперативу, що спеціалізується на організації інклюзивних туристичних послуг. Ця модель передбачає колективну власність, що дозволить ветеранам брати активну участь у прийнятті рішень, відчувати свою приналежність до спільноти та впливати на процеси, що забез-

печують їхню реабілітацію. Залучення ветеранів як надавачів послуг: Ветерани, які мають відповідні навички або бажання працювати у сфері туризму, можуть стати працівниками або партнерами кооперативу, надаючи різноманітні послуги, такі як екскурсії, гідівництво, організація подорожей та інші туристичні послуги. Це дозволить їм використовувати свої навички та отримувати прибуток, одночасно сприяючи реінтеграції.

Підприємницька некомерційна модель. Залучення ветеранів як отримувачів послуг: Некомерційні організації можуть створювати програми інклюзивного туризму, що спеціально орієнтовані на ветеранів. Фінансування таких програм може здійснюватися за рахунок донорських коштів, грантів та пожертвувань. Це дозволить ветеранам отримати доступ до реабілітаційних послуг без необхідності покривати їхні витрати самотійно. Залучення ветеранів як надавачів послуг: Ветерани можуть бути залучені до роботи в некомерційних організаціях, які займаються інклюзивним туризмом, виконуючи роль тренерів, наставників або консультантів. Це дозволить їм використовувати свій досвід та знання для допомоги іншим ветеранам.

Модель соціального бізнесу. Залучення ветеранів як отримувачів послуг. Соціальні підприємства можуть створювати продукти або послуги інклюзивного туризму, що мають комерційну вартість, але орієнтовані на соціальні цілі, такі як реабілітація ветеранів. Ветерани можуть користуватися цими послугами, отримуючи при цьому доступ до високоякісного сервісу, адаптованого під їхні потреби. Залучення ветеранів як надавачів послуг: Ветерани можуть працювати в соціальних бізнесах, де поєднується отримання прибутку з соціальною місією. Вони можуть брати участь у розробці та наданні туристичних послуг, використовуючи свої знання та досвід, що підвищить їхнє почуття самореалізації та дозволить їм отримувати стабільний дохід.

Модель каталізатора. Залучення ветеранів як отримувачів послуг: Соціальні підприємці, які використовують цю модель, можуть створювати платформи або мережі, де ветерани можуть знайти інформацію про інклюзивні туристичні програми, отримати

консультації та підтримку для участі в таких програмах. Залучення ветеранів як надавачів послуг: Ветерани можуть виступати експертами або консультантами, допомагаючи розробляти та впроваджувати програми інклюзивного туризму. Вони можуть ділитися своїм досвідом з іншими організаціями або особами, які прагнуть розширити можливості соціального підприємництва у сфері туризму.

Модель чотириразової спіралі. Залучення ветеранів як отримувачів послуг: Ветерани можуть брати участь у спільних програмах, що створюються за участю академічних установ, бізнесу, уряду та громадських організацій. Ці програми можуть включати комплексну підтримку ветеранів через інклюзивний туризм, поєднуючи освітні, соціальні та економічні аспекти. Залучення ветеранів як надавачів послуг: Ветерани можуть бути залучені до співпраці з різними стейкхолдерами, виступаючи як представники громад, тренери або наставники. Це дозволить їм брати активну участь у створенні соціальної цінності та впливати на розширення можливостей інших ветеранів.

Згідно з моделлю соціального підприємництва, приватні туристичні підприємства можуть впроваджувати інклюзивні програми, спрямовані на безкоштовне надання реабілітаційних та рекреаційних послуг ветеранам, фінансуючи ці програми за рахунок підвищення цін на послуги для цивільних споживачів або ж частково перекладаючи витрати на свій власний прибуток. Такий підхід дозволяє зберігати комерційну бізнес-модель діяльності, водночас отримуючи значні репутаційні вигоди від благодійного аспекту своєї роботи. Крім того, це надає можливість цивільним гостям брати участь у благодійній діяльності, виступаючи спонсорами або донорами, що підвищує їхню залученість і додає цінність до їхнього туристичного досвіду.

Інклюзивний туризм служить методом реабілітації шляхом сприяння фізичному, психологічному та соціальному відновленню. Це допомагає відновити адаптаційні можливості та підвищує стійкість до стресових факторів, що має вирішальне значення для ветеранів, які можуть зіткнутися з різ-

ними проблемами після служби. Інклюзивний туризм сприяє соціальній інтеграції, надаючи ветеранам можливості брати участь у громадській діяльності та культурному обміні. Це допомагає протидіяти соціальній ізоляції та сприяє почуттю приналежності [17]. Ринок інклюзивного туризму розширюється, пропонуючи економічні можливості для ветеранів через зайнятість та підприємництво в туристичному секторі. Це зростання підтримується практиками бенчмаркінгу, що підвищують конкурентоспроможність туристичних підприємств [18].

Туристична галузь України має потужний інвестиційний потенціал, особливо з боку іноземних інвесторів. Основна увага повинна бути приділена створенню сприятливих умов для інвестицій за допомогою регуляторних, правових та економічних реформ. Сюди входить скорочення бюрократичних затримок і створення спеціальних економічних зон з пільговими умовами для інвесторів. Інвестиційний потенціал туристичної галузі України розділений на внутрішні та зовнішні джерела. Залучення іноземних інвестицій є важливим, а стратегії включають створення туристичних кластерів та спеціальних економічних зон для стимулювання інвесторів [19].

Природно-географічний потенціал туризму в Україні є значним, що накладається на тенденцію до депопуляції сільських, зокрема віддалених районів. Відповідно, можна говорити про потенціал нереалізованих і незадіяних територій, котрі могли б слугувати як ресурсом підтримки ветеранського підприємництва в сфері туризму з боку держави, так і вирішенням питання забезпечення житловими пільгами. Пропонується запозичення досвіду Італії, а саме проекту «Відродження сіл». Програма «відродження села» покликана допомогти невеликим селам Італії, які втрачають людей та ресурси. Вона спрямована на те, щоб зробити ці сфери більш привабливими та збалансованими, створюючи нові можливості та центри інтересів. Ключовою частиною програми є інтерактивна веб-інформаційна панель, яка допомагає органам місцевого самоврядування планувати та приймати рішення щодо сталого розвитку. Цей інструмент використовує дані для підтримки місцевої політики

та залучає громади та зацікавлені сторони до процесу. Програма також зосереджена на покращенні доступу до послуг та розширенні можливостей вразливих груп. Вона узгоджується з більш широкими європейськими та італійськими стратегіями для стимулювання місцевої економіки, сприяння культурному та сталому туризму та забезпечення того, щоб села мали необхідну інфраструктуру. Роблячи це, вона сподівається зменшити розрив між великими містами та малими містечками та створити більш збалансовану та інклюзивну модель розвитку [20].

Переймаючи цей досвід, можливо залучати ветеранів як стейкхолдерів до відновлення віддалених сільських громад, котрі втрачають людей та ресурси. Навички, набуті ветеранами під час служби, можуть стати ключовим ресурсом для ревіталізації сільських районів і розбудови центрів інклюзивного туризму. Лідерські та організаційні здібності допоможуть ефективно керувати проектами і координувати дії між різними зацікавленими сторонами. Інженерні та технічні знання стануть в нагоді для створення і відновлення туристичної інфраструктури, а комунікативні навички сприятимуть співпраці з місцевими громадами та інвесторами. Адаптивність і здатність вирішувати проблеми дозволять ветеранам ефективно реагувати на виклики у складних умовах сільської місцевості. Знання логістики забезпечать належне планування і підтримку туристичних маршрутів, а досвід у галузі безпеки підвищить рівень безпеки туристичних об'єктів. Усі ці навички сприятимуть як соціально-економічній інтеграції ветеранів, так і розвитку місцевих громад.

Розглянемо можливі моделі фінансування розвитку інклюзивного туризму.

Краудфандинг за моделлю Kickstarter може стати ефективним інструментом для фінансування низових ініціатив соціального підприємництва в сфері інклюзивного туризму. Підприємці можуть створювати краудфандингові кампанії, залучаючи інвесторів з усього світу для фінансування своїх проектів. Інвестори, які підтримують ці ініціативи, можуть отримувати повернення своїх початкових вкладень у кілька способів. Перший варіант – повернення вкладень

у вигляді прибутку, коли проєкт стає фінансово успішним. Другий варіант – надання інвесторам туристичних або реабілітаційних послуг, еквівалентних сумі їхньої інвестиції. Це може включати знижки на майбутні послуги, безкоштовне проживання, екскурсії або інші види сервісу. Такий підхід не лише залучає фінансові ресурси для розвитку інклюзивного туризму, але й сприяє створенню активної спільноти підтримки, де кожен інвестор стає частиною соціально значущого проєкту.

Змішане фінансування об'єднує різні джерела капіталу, такі як гранти, приватні інвестиції, державні кошти та кредити для зменшення ризиків інвесторів і підвищення доступності фінансування. Застосування: Проєкти інклюзивного туризму можуть використовувати гранти від міжнародних організацій для покриття частини витрат, що дозволяє залучити приватні інвестиції під менший ризик. Це підвищує шанси на успішне фінансування проєктів, які мають як соціальну, так і комерційну складову.

Соціальні підприємства в інклюзивному туризмі можуть створювати токени, що дозволять інвесторам підтримувати проєкти, отримуючи токени, які можна використовувати для оплати послуг або торгівлі на спеціалізованих платформах. Це створює нові можливості для залучення фінансування та підвищує прозорість фінансових потоків.

Модель фінансування на основі доходів (Revenue-based Financing, RBF) може бути ефективно застосована для соціального підприємства в сфері інклюзивного туризму, надаючи підприємству гнучкість у погашенні інвестицій і забезпечуючи інвесторам стабільний прибуток у вигляді частки від майбутніх доходів. Соціальне підприємство залучає капітал від інвесторів, які в обмін на інвестиції отримують фіксовану частку від валового або чистого доходу підприємства. Такий підхід дозволяє підприємству здійснювати виплати інвесторам лише тоді, коли воно має доходи, що зменшує фінансовий тиск у періоди зниженої рентабельності. Виплати тривають до повного повернення інвестицій з можливим додатковим прибутком, що мінімізує ризики для підприємства та підтримує його зростання. Паралельно підприємство досягає своїх соціальних ці-

лей, таких як реабілітація та реінтеграція ветеранів, що підвищує його репутацію. Для інвесторів модель RBF пропонує стабільний дохід та участь у соціально значущих проєктах, що може покращити їхній імідж і забезпечити прозорість фінансових потоків підприємства.

Модель соціальних облігацій (Social Impact Bonds) може бути використана для фінансування соціального підприємства в сфері інклюзивного туризму, спрямованого на досягнення конкретних соціальних цілей, таких як реабілітація та інтеграція ветеранів. У рамках цієї моделі інвестори надають капітал для реалізації соціальних проєктів, а повернення інвестицій відбувається лише у разі досягнення визначених соціальних результатів, які зазвичай оцінюються заздалегідь погодженими критеріями. Держава або інші зацікавлені сторони (наприклад, благодійні організації) зобов'язуються виплатити інвесторам їхні вкладення разом з премією за успішне досягнення цілей проєкту. Це дозволяє соціальному підприємству зосередитися на реалізації своїх соціальних місій без необхідності обслуговувати традиційні кредити або залучати власний капітал. Для інвесторів модель соціальних облігацій пропонує можливість отримання прибутку, поєднаного з підтримкою значущих соціальних ініціатив, що може підвищити їхній імідж і соціальну відповідальність. Водночас держава та інші партнери отримують інструмент для ефективного вирішення соціальних проблем з мінімальними фінансовими ризиками, оплачуючи тільки ті проєкти, які досягли своїх цілей.

Перейдемо до формування економічної стратегії розвитку інклюзивного туризму, в рамках цього здійснимо аналіз внутрішнього і зовнішнього середовища, встановимо стратегічні цілі, зокрема узгодимо їх з Указом Президента.

Для аналізу внутрішнього середовища скористаємося інструментом Resource Based View. Туристична інфраструктура України нерівномірно розподілена на різних територіальних рівнях. Регіони макрорівня, такі як Закарпаття, Одеса та Львів, мають високі комплексні оцінки туристичних ресурсів, що свідчить про кращу інфраструктуру та доступність ресурсів. Кіровоградська об-

ласть, зокрема громади Гайворон та Заваллів, є прикладом недорозвиненості туристичної інфраструктури в сільській місцевості. Незважаючи на значний природний потенціал, ці райони не мають належних доріг та об'єктів, що перешкоджає зростанню туризму. Зусилля щодо покращення інфраструктури, такі як реконструкція доріг та розширення об'єктів розміщення та відпочинку, мають вирішальне значення для посилення їх соціально-економічного розвитку [21].

Більшість санаторно-курортних закладів мають застарілу інфраструктуру та обмежений спектр послуг. Лише 67% закладів мають сервісні відділення, і більшість з них не відповідають навіть першій категорії національного стандарту розміщення. Відзначається загальне зменшення кількості санаторіїв та оздоровчих закладів, особливо в східних регіонах України. Основні проблеми розвитку включають військову нестабільність, стереотипні уявлення про регіони, невідповідність цінової політики якості послуг, занедбаність та низьку конкурентоспроможність об'єктів розміщення. Зазначається, що більшість санаторно-лікувальних комплексів знаходиться в управлінні міністерств або ж профспілок державних підприємств, що є причиною неефективного керування ними а також відсутності в керуючих інституцій належного фінансування на підтримку конкурентоспроможності цих об'єктів [22].

Для подолання цих проблем доцільно розглянути можливість приватизації та ревіталізації таких об'єктів з обов'язковою умовою розвитку їхньої інклюзивності. Одним із можливих шляхів є переведення цих об'єктів у приватне управління за моделлю соціального підприємництва. Це забезпечило б ефективніше управління ресурсами, створення нових робочих місць та розвиток послуг, орієнтованих на людей з особливими потребами, включаючи ветеранів. Соціальні підприємства могли б забезпечити інтеграцію комерційних і соціальних цілей, зокрема розвиток інклюзивної інфраструктури та надання спеціалізованих реабілітаційних послуг. Альтернативним підходом може стати приватизація на умовах соціальних облігацій. Такий механізм передбачає, що

інвестори отримують виплати лише за умови досягнення встановлених соціальних цілей, зокрема підвищення рівня інклюзивності та підтримки реабілітації і реінтеграції ветеранів. Ця модель стимулює ефективність та відповідальність, оскільки фінансовий результат інвесторів безпосередньо залежить від досягнення конкретних соціальних результатів. Впровадження такого підходу може стати важливим кроком до модернізації санаторно-лікувальних комплексів, підвищення їхньої економічної стійкості та соціальної значущості. Обов'язкове залучення ветеранів в розробку таких проєктів забезпечуватиме відповідність їх особливим потребам і підвищить ефективність цих проєктів у досягненні поставлених перед ними цілей підтримки соціального розвитку.

На базі існуючих приватних оздоровчих і рекреаційних об'єктів можна впроваджувати такі моделі соціального підприємництва через надання податкових пільг. Наприклад, держава може надавати податкові знижки або інші фінансові стимули тим приватним об'єктам, які досягають встановлених цілей у сфері реабілітації та рекреації, що буде стимулювати інвесторів вкладати кошти у розвиток інклюзивного туризму.

Мережевий аналіз зовнішнього середовища інклюзивного туризму в Україні дозволяє виявити ключові фактори, що впливають на розвиток цього сектору, а також взаємозв'язки між ними. Політична си-

туація в Україні, особливо у зв'язку з військовим конфліктом, створює значні виклики для туристичного сектору. Водночас, урядові ініціативи, спрямовані на відбудову та стимулювання економіки, можуть стати рушійною силою для розвитку інклюзивного туризму. Програми відновлення, що підтримуються міжнародними організаціями, можуть забезпечити необхідні інвестиції та правову базу для інтеграції інклюзивного туризму в національну економіку.

Українське суспільство стає все більш відкритим до потреб людей з інвалідністю, що створює можливості для розширення інклюзивного туризму. Важливо також зазначити зміну ставлення до ветеранів, що дозволяє впроваджувати спеціалізовані програми реабілітації та соціальної інтеграції через туризм. Екологічна стійкість стає все більш важливим фактором для розвитку туристичної індустрії в Україні. У рамках відбудови країни після війни, інклюзивний туризм може стати частиною ширшої екологічної стратегії, спрямованої на збереження природних ресурсів та мінімізацію впливу на довкілля.

В таблиці 1 наведено узгодження цілей сформованих в Указі Президента України №512/2024 Про невідкладні заходи щодо підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

Таблиця 1

Узгодження рекомендацій з цілями Указу Президента України №512/2024

Основні цілі з Указу Президента України №512/2024	Відповідні рекомендації зі статті
Підтримка реінтеграції та реабілітації ветеранів війни, включаючи створення ветеранських просторів, забезпечення їх територіальної доступності, організація комплексної реабілітації та адаптації.	Інтеграція інклюзивного туризму в національні програми реабілітації ветеранів. Розвиток інклюзивних туристичних об'єктів, що слугують місцями для реабілітації та соціальної адаптації ветеранів.
Удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності ветеранських просторів, сприяння взаємодії з суб'єктами надання соціальних, медичних, освітніх та інших послуг.	Приватизація та ревіталізація санаторіїв і лікувальних комплексів із забезпеченням їх інклюзивності через соціальні облигації або соціальні підприємства.
Підготовка та перепідготовка ветеранів відповідно до актуальних вимог професійних компетенцій, професійних стандартів, аналіз ринку праці для прогнозування потреб у кадрах.	Розробка навчальних програм для ветеранів у сфері туризму та гостинності, що дозволяє їм бути інтегрованими у цей сектор як працівники чи підприємці.
Запровадження ефективних механізмів підтримки ветеранів війни, включаючи фінансові стимули, такі як податкові пільги, для залучення інвестицій у проєкти, що сприяють їх реінтеграції.	Надання податкових пільг для приватних туристичних об'єктів, що досягають встановлених цілей у сфері реабілітації та соціальної інтеграції ветеранів. Використання соціальних облигацій для фінансування таких проєктів.

На рисунку 1 зображена карта економічної стратегії розвитку інклюзивного ту-

ризму для реабілітації і реінтеграції ветеранів.

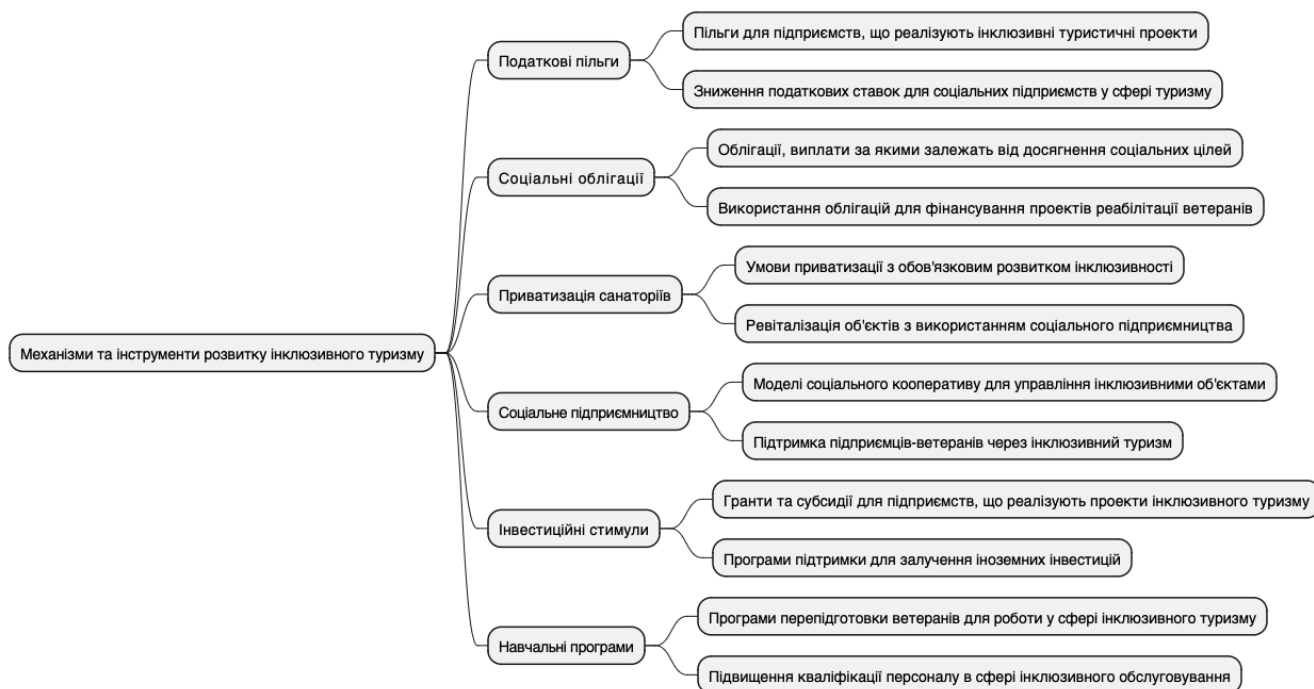

Рис. 1. Карта економічної стратегії розвитку інклюзивного туризму

Аналізуючи рис. 1, можемо сказати, що розвиток інклюзивного туризму вимагає комплексних заходів, зокрема запровадження податкових пільг за умови виконання суб'єктами оподаткування цілей соціального розвитку, залучення коштів через соціальні облигації, дохідність по яким виплачується лише після досягнення об'єктом фінансування цілей соціального розвитку. Розвиток соціальних підприємств інклюзивного туризму передбачає зміни законодавства, зокрема приватизацію об'єктів оздоровлення та відновлення з обов'язковою умовою та контролем за виконанням соціальних цілей, навчальна підтримка стейкхолдерів та фасилітація їх взаємодії в рамках таких проєктів. Зазначені рекомендації вимагають комплексного впровадження з метою отримання системних ефектів покращення фінансової та організаційної ситуації в галузі інклюзивного туризму, що забезпечить досягнення соціальних цілей з реабілітації та реінтеграції ветеранів.

Висновки. Розвиток інклюзивного туризму в Україні є важливим напрямком, що сприятиме реабілітації та реінтеграції вете-

ранів, забезпечуючи їх соціально-економічну адаптацію. Впровадження моделей соціального підприємництва, зокрема використання податкових пільг, соціальних облигацій та приватизації санаторіїв із соціальними зобов'язаннями, відкриває нові можливості для створення стійких туристичних об'єктів, орієнтованих на задоволення потреб осіб з обмеженими можливостями. Аналіз внутрішнього та зовнішнього середовищ показує, що для досягнення поставлених цілей необхідні комплексні заходи, включаючи реформу нормативно-правової бази, розвиток інфраструктури та забезпечення доступу до фінансування. Запропоновані рекомендації дозволяють створити економічну стратегію, яка враховує специфіку сучасних викликів і можливостей для реалізації інклюзивного туризму як ефективного інструменту соціальної підтримки та економічного зростання.

Література

1. Demers, A. (2011). When Veterans Return: The Role of Community in Reintegration. *Journal of*

- Loss and Trauma, 16, 160-179. <https://doi.org/10.1080/15325024.2010.519281>.
2. Slozanska, H., Horishna, N., Bybyk, D., & Krynytska, I. (2023). Social support of veterans of the Russian-Ukrainian war and their families during the war and post-war period. *Social Work and Education*. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5>.
3. Zakharina, T. (2023). Reintegration potential of veterans as a factor of successful reintegration of them into society. *Social Work and Education*, 10(3), 263-275. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1>
4. Verbytska, A. (2023). The role of business as a catalyst for the development of social entrepreneurship in the reintegration process of military servicemen, veterans and their family members. *Herald UNU. International Economic Relations And World Economy*. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-1>.
5. Verbytska, A., Dyvnych, H., & Petryk, O. (2023). The potential of local business involvement as a determinant of social entrepreneurship development in the process of veterans' reintegration. *Baltic Journal of Economic Studies*. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-4-58-64>.
6. Bielousova, N., & Lyubitseva, O. (2019). Prospects for introducing inclusive rehabilitation and social tourism in Ukraine. 28, 631-639. <https://doi.org/10.15421/111960>.
7. Wewiorski, N., Gorman, J., Scoglio, A., Fukuda, S., Reilly, E., Mueller, L., o'Connor, M., Penk, W., & Drebing, C. (2018). Promising practices in vocational services for the community reintegration of returning veterans: The individual placement and support model and beyond.. *Psychological services*, 15 2, 191-199 . <https://doi.org/10.1037/ser0000177>.
8. Kirillova Yu., Znoviak V., Kazanska A. (2023) Needs of veterans in 2023: online report. Available at: <https://veteranfund.com.ua>
9. Oksana, Kravchenko, Vladyslava, Shvets, Lyudmila, Melnyk. (2024). The role of veteran organizations in reintegration and psychological rehabilitation of veterans with disabilities in the conditions of war and post-war times. *Psykhologichnyi zhurnal*, 37-44. doi: 10.31499/2617-2100.11.2023.298401
10. Hanna, Dyvnych, Olena, Petryk. (2024). Implementation of state support for the professional self-fulfillment of veterans and their family members as a prerequisite for the reintegration of this category of citizens in the context of implementation of their ideas of social entrepreneurship. doi: 10.30525/978-9934-26-436-8-8
11. Joseph, Geraci., Ariana, Dichiaro., Ashley, Greene., Molly, Gromatsky., Erin, P., Finley., Daniel, Kilby., Sheila, B., Frankfurt., Emily, R., Edwards., Yosef, Sokol., Sarah, R., Sullivan., Meaghan, Mobbs., Richard, W., Seim., Marianne, Goodman. (2023). Supporting servicemembers and veterans during their transition to civilian life using certified sponsors: A three-arm randomized controlled trial.. *Psychological Services*, doi: 10.1037/ser0000764
12. Department of Veterans Affairs. (2017, October). Community programs help Veterans reintegrate into society. VA Research Currents. <https://www.research.va.gov/currents/1017-Community-programs-help-Veterans-reintegrate-into-society.cfm>
13. Magellan Federal. (2024). Solutions. Magellan Federal. <https://www.magellanfederal.com/what-we-do/solutions/>
14. Defourny, J., & Nyssens, M. (Eds.). (2021). *Social Enterprise in Western Europe: Theory, Models and Practice* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429055140>
15. Anica, Zeyen., Markus, Beckmann., Roya, Manuela, Akhavan. (2014). *Social Entrepreneurship Business Models: Managing Innovation for Social and Economic Value Creation*. 107-132. doi: 10.1007/978-3-658-02523-6_7
16. Hendrati, Dwi, Mulyaningsih. (2021). Social Entrepreneurship Model Based on Quadruple Helix Collaboration: Economic Empowerment in Disabilities Community: (Editorial Article). 1(1):1-11. doi: 10.31098/JSETP.V1I1.647
17. Oksana, Kravchenko (2022). Inclusive tourism as a technology of social and psychological rehabilitation of children and youth resulting from military action. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny*, 155-165. doi: 10.31499/2307-4906.2.2022.262955
18. Olesia, Andrushchenko., Oleksandr, Kharasandzhants. (2022). Using the potential of inclusive tourism benchmarking in domestic practice. *Prychornomorski ekonomichni studii*, doi: 10.32782/bses.78-21
19. Nataliya, Biletska. (2024). Investment Potential of the Tourism Industry of Ukraine in the System of Strategic Management of Its Development. *Business Inform*, 5(556),175-181. doi: 10.32983/2222-4459-2024-5-175-181
20. Sara, Torabi, Moghadam., Maurizia, Pignatelli., Alice, Collin., Patrizia, Lombardi. (2022). Renaissance of villages for the revitalization of marginal areas. *IOP conference series*, 1122(1):012018-012018. doi: 10.1088/1755-1315/1122/1/012018
21. Barvinok, N.V. (2023). Assessment of tourist and recreational potential and tourist infrastructure in individual united territorial communities of kirovograd region. *Ekonomichni horizonty*, 4-20. doi: 10.31499/2616-5236.2(24).2023.281149
22. Shablī, O., Zastavetska, L., Dudarchuk, K., Illiash, I., & Smochko, N. (2018). The main problems of healthcare and wellness tourism in Ukraine. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. <https://doi.org/10.15421/111858>.

References

1. Demers, A. (2011). When Veterans Return: The Role of Community in Reintegration. *Journal of Loss and Trauma*, 16, 160-179. <https://doi.org/10.1080/15325024.2010.519281>.
2. Slozanska, H., Horishna, N., Bybyk, D., & Krynytska, I. (2023). Social support of veterans of the Russian-Ukrainian war and their families during the war and post-war period. *Social Work and Education*. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5>.
3. Zakharina, T. (2023). Reintegration potential of veterans as a factor of successful reintegration of them

into society. *Social Work and Education*, 10(3), 263-275. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.1>.

4. Verbytska, A. (2023). The Role of Business as a Catalyst for the Development of Social Entrepreneurship in the Reintegration Process of Military Servicemen, Veterans and Their Family Members. *Herald UNU. International Economic Relations and World Economy*. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-1>.

5. Verbytska, A., Dvynych, H., & Petryk, O. (2023). The Potential of Local Business Involvement as a Determinant of Social Entrepreneurship Development in the Process of Veterans' Reintegration. *Baltic Journal of Economic Studies*. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-4-58-64>.

6. Bielousova, N., & Lyubitseva, O. (2019). Prospects for Introducing Inclusive Rehabilitation and Social Tourism in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 28, 631-639. <https://doi.org/10.15421/111960>.

7. Wewiorski, N., Gorman, J., Scoglio, A., Fukuda, S., Reilly, E., Mueller, L., o'Connor, M., Penk, W., & Drebing, C. (2018). Promising practices in vocational services for the community reintegration of returning veterans: The individual placement and support model and beyond. *Psychological Services*, 15(2), 191-199. <https://doi.org/10.1037/ser0000177>.

8. Kirillova, Y., Znoviak, V., & Kazanska, A. (2023). Needs of Veterans in 2023: Online Report. Retrieved from <https://veteranfund.com.ua>.

9. Kravchenko, O., Shvets, V., & Melnyk, L. (2024). The Role of Veteran Organizations in Reintegration and Psychological Rehabilitation of Veterans with Disabilities in the Conditions of War and Post-War Times. *Psykhologichnyi zhurnal*, 11, 37-44. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.11.2023.298401>.

10. Dvynych, H., & Petryk, O. (2024). Implementation of State Support for the Professional Self-Fulfillment of Veterans and Their Family Members as a Prerequisite for the Reintegration of This Category of Citizens in the Context of Implementation of Their Ideas of Social Entrepreneurship. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-436-8-8>.

11. Geraci, J., Dichiaro, A., Greene, A., Gromatsky, M., Finley, E.P., Kilby, D., Frankfurt, S.B., Edwards, E.R., Sokol, Y., Sullivan, S.R., Mobbs, M., Seim, R.W., & Goodman, M. (2023). Supporting Servicemembers and Veterans During Their Transition to Civilian Life Using Certified Sponsors: A Three-Arm Randomized Controlled Trial. *Psychological Services*. <https://doi.org/10.1037/ser0000764>.

12. Department of Veterans Affairs. (2017, October). Community Programs Help Veterans Reintegrate into Society. *VA Research Currents*. Retrieved from <https://www.research.va.gov/currents/1017-Community-programs-help-Veterans-reintegrate-into-society.cfm>.

13. Magellan Federal. (2024). Solutions. *Magellan Federal*. Retrieved from <https://www.magellanfederal.com/what-we-do/solutions/>.

14. Defourny, J., & Nyssens, M. (Eds.). (2021). *Social Enterprise in Western Europe: Theory, Models and Practice* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429055140>.

15. Zeyen, A., Beckmann, M., & Akhavan, R.M. (2014). Social Entrepreneurship Business Models: Managing Innovation for Social and Economic Value Creation. In *Social Innovation: Solutions for a Sustainable Future* (pp. 107-132). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-658-02523-6_7.

16. Hendrati, D.M. (2021). Social Entrepreneurship Model Based on Quadruple Helix Collaboration: Economic Empowerment in Disabilities Community. *Journal of Social Entrepreneurship and Theory Practice*, 1(1), 1-11. <https://doi.org/10.31098/JSETP.V1I1.647>.

17. Kravchenko, O. (2022). Inclusive Tourism as a Technology of Social and Psychological Rehabilitation of Children and Youth Resulting from Military Action. *Scientific Journal of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna*, 155-165. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2022.262955>.

18. Andrushchenko, O., & Kharasandzhants, O. (2022). Using the Potential of Inclusive Tourism Benchmarking in Domestic Practice. *Black Sea Economic Studies*. <https://doi.org/10.32782/bses.78-21>.

19. Biletska, N. (2024). Investment Potential of the Tourism Industry of Ukraine in the System of Strategic Management of Its Development. *Business Inform*, 5(556), 175-181. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-175-181>.

20. Moghadam, S.T., Pignatelli, M., Collin, A., & Lombardi, P. (2022). Renaissance of Villages for the Revitalization of Marginal Areas. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1122(1), 012018. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/1122/1/012018>.

21. Barvinok, N.V. (2023). Assessment of Tourist and Recreational Potential and Tourist Infrastructure in Individual United Territorial Communities of Kirovograd Region. *Economic Horizons*, 2(24), 4-20. [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(24\).2023.281149](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(24).2023.281149).

22. Shablī, O., Zastavetska, L., Dudarchuk, K., Illiash, I., & Smochko, N. (2018). The Main Problems of Healthcare and Wellness Tourism in Ukraine. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. <https://doi.org/10.15421/111858>.

ECONOMIC STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF INCLUSIVE TOURISM FOR THE REHABILITATION AND REINTEGRATION OF VETERANS: CURRENT CHALLENGES AND PROSPECTS

S. O. Ostrianin, Ph. D (Econ.), Associate Professor, L. S. Bezuhla, Doctor of Economics, Professor, M. V. Bieloborodova, Ph. D (Econ.), Associate Professor, V. V. Kulivar, Ph. D (Econ.), Associate Professor, Dnipro University of Technology

Methods. The research used a needs-based approach to assess the needs of veterans and identify ways in which inclusive tourism can meet these needs. Analysis of social entrepreneurship models using the method of analogy made it possible to adapt successful approaches from other industries to the development of inclusive tourism. Network analysis was applied to assess the external environment and relationships between stakeholders, as well as resource analysis (Resource-Based View, RBV) to assess the industry's internal resources. A comparative analysis of international experience helped determine best practices that can be adapted to Ukrainian conditions.

Results. It was found that inclusive tourism is an effective tool for the rehabilitation and reintegration of veterans, ensuring their socio-economic adaptation in the post-war period. Analysis of the needs of veterans showed that the main ones (access to medical and psychological support, professional rehabilitation and social integration) can be partially satisfied thanks to the development of inclusive tourism. The adaptation of social entrepreneurship models to the conditions of inclusive tourism made it possible to determine effective mechanisms for its financing. Network analysis revealed that the successful implementation of these mechanisms requires close cooperation between state authorities, the private sector and non-governmental organizations.

Novelty. It was established that the development of inclusive tourism in Ukraine, which is focused on the rehabilitation and reintegration of veterans, can be significantly enhanced through the use of social entrepreneurship models that have not previously been used in this context. It was found that the adaptation of these models, in particular the introduction of social bonds and tax benefits, can ensure the sustainable financial development of inclusive tourism and, on this basis, meet the specific needs of veterans.

Practical value. Specific recommendations for economic policy aimed at the development of inclusive tourism in Ukraine, with a special emphasis on the rehabilitation and reintegration of veterans, are offered. The introduction of social entrepreneurship models, in particular through social obligations and tax incentives, provides an opportunity to create sustainable economic conditions for the development of this sector. Such approaches contribute not only to meeting the needs of veterans, but also to intensifying the participation of the private sector and civil society in the economic development of the country.

Keywords: inclusive tourism, social entrepreneurship, rehabilitation of veterans, social obligations, tax benefits, reintegration of veterans, economic development of Ukraine.

Надійшла до редакції 31.05.24 р.